

ATƏT-in Budapeşt sammiti (4-6 dekabr 1994-cü il)

1994-cü ilin dekabrında Macarıstanın paytaxtı Budapeştdə Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsinin (ATƏM) zirvə görüşü keçirilib. Bu, ATƏM yarandıqdan sonra dövlət rəhbərlərinin dördüncü görüşü idi. Bu görüş ATƏM-in Heydər Əliyevin iştirakı ilə keçirilən ilk görüşü idi.

Budapeşt Zirvə görüşündə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar ATƏM-in fəaliyyətinin intensivləşdirilməsi barədə qərar qəbul olundu. ATƏM dövlətlərinin başçıları nizamnamənin mərhələli xarakterini müəyyən edərək və ATƏM-in Minsk Konfransının həmsədrlərinə silahlı münaqişənin dayandırılması barədə saziş hazırlamağı tapşırı. Saziş bütün tərəflər üçün münaqişənin əsas nəticələrinin aradan qaldırılmasını özündə əks etdirməli və Minsk Konfransının çağırılması üçün əsas olmalı idi. Görüşdə münaqişə zonasında sülhün təmin edilməsi üçün ATƏM-in çoxmillətli qüvvələrinin yerləşdirilməsi barəsində bir qərar qəbul olundu.

Dağlıq Qarabağ münafişəsi ilə əlaqədar ATƏM-in fəaliyyətinin intensivləşdirilməsi (Budapeşt, 5 dekabr 1994-cü il)

1. İştirakçı dövlətlər münafişə və onun nəticəsi kimi insan faciəsinin davam etməsini pisləyərək münafişədə iştirak edən tərəflərin 1994-cü il may ayının 12-də ATƏM-in Minsk qrupu ilə birgə əməkdaşlıqda Rusiya Federasiyasının vasitəçiliyi ilə razılaşdırılmış atəşkəsi təsdiq etmələrini alqışladılar. İştirakçı dövlətlər BMT Təhlükəsizlik Şurasının əlaqədar qətnamələrinə dair öhdəliklərini təsdiq etdilər və Təhlükəsizlik Şurasının münafişənin sülh yolu ilə həll edilməsinə yönəlmiş ATƏM-in səylərinə verdiyi siyasi dəstəyi alqışladılar. Bununla əlaqədar onlar münafişədə iştirak edən tərəfləri birbaşa əlaqələr də daxil olmaqla, intensiv daimi danışıqlara çağırtdılar. Bundan çıxış edərək onlar ATƏM-in səylərini və yardımını gücləndirəcəklərinə əmin etdilər. Onlar ATƏM-in Minsk qrupunun vasitəçilik səylərini tamamilə müdafiə etdilər və Rusiya Federasiyasının çox mühüm yardımını və Minsk qrupunun digər ayrılıqda götürülmüş üzvlərinin səylərini yüksək qiymətləndirdilər. Onlar bütün bunları ATƏM çərçivəsi daxilində vahid, uzlaşdırılmış səylər şəklində uyğunlaşdırmağa razılaşdılar.

2. Bununla əlaqədar onlar fəaliyyətdə olan sədrə iştirakçı dövlətlərlə məsləhətləşərək və mümkün qədər tez bir zamanda fəaliyyət göstərərək danışıqlar üçün ümumi və razılaşdırılmış əsasın təmin olunması və bütün vasitəçilik və danışıqlara dair fəaliyyətlərin tam uyğunlaşdırılmasının həyata keçirilməsindən ötrü Minsk Konfransının həmsədrlərini təyin etməyi tapşırtdılar. ATƏM prinsiplərini və razılaşdırılmış mandatı əldə rəhbər tutan həmsədrlər Minsk qrupunun iclaslarında birgə sədrlik edəcək və fəaliyyətdə olan sədrə birgə hesabat verəcəklər. Onlar mütəmadi olaraq Daimi Şuraya öz işlərindəki irəliləyişlər barədə ətraflı məlumat verəcəklər.

3. Bu səylərdə birinci addım kimi onlar Minsk Konfransının həmsədrlərinə Rusiya Federasiyasının və Minsk qrupunun digər ayrı-ayrı dövlətlərinin köməyi və onlarla əməkdaşlıq edərək mövcud atəşkəsin davam etdirilməsinə kömək etmək üçün dərhal addımlar atmağı və ötən vasitəçilik fəaliyyətində artıq əldə edilmiş irəliləyişlərə əsaslanaraq silahlı münafişə bitdikdən sonra siyasi sazişin imzalanması üçün intensiv danışıqlar keçirməyi tapşırtdılar. Bu sazişin həyata keçirilməsi bütün tərəflər üçün münafişənin əsas nəticələrini aradan qaldıracaq və Minsk Konfransının çağırılmasına imkan verəcəkdir. Bundan başqa, onlar Minsk Konfransının həmsədrlərindən inam yaradılması sahəsində, xüsusən humanitar sahədə tədbirlərin gələcəkdə də həyata keçirilməsi yolunda tərəflərlə birgə işi davam etdirməyi xahiş etdilər. Onlar iştirakçı dövlətlərin həm ayrı-ayrılıqda, həm də əlaqədar beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində qaçqınların vəziyyətinin yüngülləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirərək regiondakı əhaliyə humanitar yardımın təmin olunması sahəsində fəaliyyət göstərmələrinin vacibliyini qeyd etdilər.

4. Onlar belə razılaşdılar ki, münafişədə iştirak edən tərəflərin nöqtəyi-nəzərinə əsasən yuxarıda göstərilən sazişin imzalanması sazişin özünün həyata keçirilməsi üçün mühüm element olan çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrin yerləşdirilməsinə imkan verəcəkdir. Onlar BMT Təhlükəsizlik Şurasının uyğun qətnaməsi ilə, silahlı münafişə bitərkən tərəflər arasında bağlanacaq sazişdən sonra ATƏM-in çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrini göndərmək barədə siyasi iradələrini bəyan etdilər. Onlar fəaliyyətdə olan sədrdən xahiş etdilər ki, o, mümkün qədər tez bir zamanda, 1992-ci il Helsinki sənədinin üçüncü bəndinə əsasən və BMT Nizamnaməsinə tam uyğun şəkildə təşkil olunacaq belə qüvvələrin yaradılması, tərkibi və əməliyyatlarına dair plan hazırlasın. Bununla əlaqədar fəaliyyətdə olan sədrə Minsk Konfransının həmsədrləri və Minsk qrupu, Baş katib tərəfindən köməklik və yardım göstəriləcək, o, həmçinin müvafiq məsləhətləşmələrdən sonra sülhməramlı qüvvələri yaradan dövlətlərə bu qüvvələrin xarakteristikası və həcmi, onlara rəhbərlik və nəzarət, arxa təminat hissələri və ehtiyatların paylanması, davranış və sazişlərin qaydalarına dair tövsiyələr vermək üçün Vyanada yüksək səviyyəli planlaşdırma qrupu yaradacaq. O, BMT-nin texniki məsləhət və ekspertiza təminatına hazır olduğu barədə bəyanatına əsasən BMT-dən yardım almağa çalışacaqdır. O, həmçinin BMT TŞ-dən ATƏM-in sülhməramlı qüvvələrinin mümkün yerləşdirilməsi barədə davamedici siyasi dəstəyə çalışacaqdır.

5. 1992-ci il Helsinki sənədinin üçüncü bəndinin müvafiq maddələrinə və hazırlıq işlərinə, sonrakı saziş və tərəflərin Minsk Konfransının həmsədrləri vasitəsilə fəaliyyətdə olan sədrə rəsmi müraciətinə əsasən Daimi Şura ATƏM-in sülhməramlı əməliyyatlarının təşkilinə dair qərar qəbul edəcəkdir.

**Avropada təhlükəsizlik və əməkdaşlıq müşavirəsi Zirvə görüşü
(Budapeşt, 6 dekabr 1994-cü il)
Regional məsələlər. Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı
ATƏM fəaliyyətinin fəallaşması**

1. Münaqişənin davam etməsi və bunun nəticəsində baş verən insan faciəsindən təəssüfləndiklərini ifadə edərək, iştirakçı dövlətlər ATƏM-in Minsk qrupu ilə əməkdaşlıqda Rusiya Federasiyasının vasitəçilik səyləri nəticəsində 1994-cü il mayın 12-də razılaşdırılmış atəşkəsi münaqişə tərəflərinin təsdiqləndiklərini alqışladılar. Onlar Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinə sadıq qaldıqlarını təsdiqlədilər və ATƏM-in münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanmasına yönəlmiş səylərinə Təhlükəsizlik Şurasının göstərdiyi siyasi dəstəyi alqışladılar. Bu məqsədlə onlar münaqişə tərəflərini birbaşa əlaqələr daxil olmaqla məsələnin mətləbinə dair daha intensiv danışıqlara çağırırdılar. Bu mənada onlar ATƏM-in səyləri və köməyini ikiqat gücləndirəcəklərinə söz verdilər. Onlar ATƏM-in Minsk qrupunun vasitəçilik səylərini qəti şəkildə bəyəndilər və Rusiya Federasiyasının həlledici yardımını və Minsk qrupunun digər fərdi üzvlərinin səylərini yüksək qiymətləndirdilər. Onlar bu səyləri ATƏM çərçivəsində əlaqələndirərək bir araya gətirmək qərarına gəldilər.

2. Bu məqsədlə onlar danışıqlar üçün vahid və razılaşdırılmış baza yaratmaq, həmçinin bütün vasitəçilik və danışıqlar fəaliyyətinin tam şəkildə əlaqələndirilməsini təmin etmək məqsədilə, Fəaliyyətdə olan Sədrə, iştirakçı dövlətlərlə keçiriləcək bütün tərəflər üçün münaqişənin əsas nəticələrini aradan qaldırmağa və Minsk qrupunun həmsədrələrini təyin etməyi tapşırırdılar. Həmsədrələr bütün danışıqlar səylərində ATƏM prinsiplərini və razılaşdırılmış mandatı əsas tutaraq, Minsk qrupunun görüşlərində birlikdə həmsədrlik və Fəaliyyətdə olan Sədrə birlikdə məruzə edəcəklər. Onlar işlərinin gedişi barəsində Daimi Şuraya müntəzəm olaraq məlumat verəcəklər.

3. Bu səylər çərçivəsində ilk addım kimi, onlar mövcud atəşkəsin davam etdirilməsinə kömək etmək məqsədilə Rusiya Federasiyasının və Minsk qrupunun digər fərdi üzvlərinin dəstəyilə və onlarla əməkdaşlıq şəraitində təcili tədbirlərin görülməsini, və əvvəllər vasitəçilik fəaliyyəti zamanı əldə olunmuş irəliləyişə əsaslanaraq, həyata keçirilməsi bütün tərəflər üçün münaqişənin əsas nəticələrini aradan qaldırmağa və Minsk konfransını çağırmağa imkan verəcək silahlı münaqişənin dayandırılması haqqında siyasi sazişin imzalanması məqsədilə tezliklə danışıqlar aparmayı Minsk qrupunun həmsədrələrinə tapşırırdılar. Daha sonra onlar Minsk konfransının həmsədrələrindən, xüsusilə humanitar sahədə, inamın möhkəmləndirilməsi tədbirlərinin həyata keçirilməsi istiqamətində münaqişə tərəfləri ilə birgə işi davam etdirməyi xahiş etdilər. Onlar iştirakçı dövlətlər tərəfindən həm fərdi əsasda, həm də müvafiq beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində qaçqınların acınacaqlı vəziyyətini yüngülləndirməyə xüsusi diqqət yetirmək şərti ilə regionun əhalisinə humanitar yardımın göstərilməsi üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibliyini qeyd etdilər.

4. Onlar razılaşdırdılar ki, münaqişə tərəflərinin fikirlərinə uyğun olaraq yuxarıda qeyd olunan sazişin əldə edilməsi həmin sazişin həyata keçirilməsinin vacib elementi kimi çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrin yerləşdirilməsinə imkan verə bilər. Onlar silahlı münaqişənin dayandırılması haqqında tərəflər arasında sazişin əldə edilməsindən sonra, BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnaməsinin qəbul edilməsi şərti ilə, ATƏM-i çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrlə təmin etmək üçün siyasi hazırlıqlarını bəyan etdilər. Onlar Fəaliyyətdə olan Sədrdən 1992-ci il Helsinki Sənədinin III fəslinə əsasən və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinə tam uyğun olaraq təşkil ediləcək belə qüvvələrin yaradılması, tərkibi və fəaliyyəti barəsində qısa zaman ərzində plan işləyib hazırlamağı xahiş etdilər. Bu məqsədlə Fəaliyyətdə olan Sədrə Minsk konfransı həmsədrləri və Minsk qrupu, həmçinin Baş Katib tərəfindən kömək ediləcək; müvafiq məsləhətləşmələrdən sonra o, həmçinin bu qüvvələrin, başqa məsələlərlə yanaşı, ölçüsü və xarakteri, onlara rəhbərliyi və onların idarəsi, maddi-texniki təchizatı, müvafiq altbölmələrin və resursların bölünməsi, güc tətbiq etmək qaydası və qüvvə verən dövlətlərlə razılaşmalar haqqında tövsiyələrin hazırlanması üçün Vyanada yüksək səviyyəli planlaşdırma qrupu yaradacaq. O, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının texniki məsləhət və ekspertiza yardımının göstərilməsinə hazır olması haqqında etdiyi bəyanatına əsaslanaraq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatına kömək üçün müraciət edəcək. O, həmçinin, ATƏM-in sülhməramlı qüvvələrinin mümkün yerləşdirilməsi üçün BMT Təhlükəsizlik Şurasının uzunmüddətli siyasi dəstəyini əldə etməyə çalışacaq.

5. Belə hazırlıq işini və 1992-ci il Helsinki Sənədinin III fəslinin müvafiq müddəalarına əsasən və tərəflər arasında razılığın əldə olunmasından və onların Minsk konfransının həmsədrləri vasitəsilə Fəaliyyətdə olan Sədrə rəsmi xahişindən sonra Daimi Şura ATƏM-in sülhməramlı əməliyyatının keçirilməsi barəsində qərar qəbul edəcək.

**ATƏM-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Budapeşt görüşündə
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin çıxışı
(6 dekabr 1994-cü il)**

- Hörmətli cənab sədr!
Hörmətli dövlət başçıları!
Xanımlar və cənablar!

Göstərilən qonaqpərvərliyə, Budapeşt şəhərində işləməyimiz üçün yaradılan gözəl şəraitə görə Macarıstan Respublikasının prezidenti cənab Arpad Göntsə, Macarıstan hökumətinə səmimi minnətdarlığımızı bildirmək istəyirəm.

Azərbaycan xalqı Avropada Təhlükəsizliyə və Əməkdaşlığa dair Müşavirəyə böyük əhəmiyyət verir, indiki görüşdən çox şey gözləyir. 1975-ci ildə Helsinkidə ATƏM-in Yekun Aktının imzalanması dünya proseslərinin gedişinə uzunmüddətli müsbət təsir göstərmiş, son illərdə dünyada baş verən əsaslı dəyişikliklərin ilk əlamətlərindən biri olmuşdur. Dünyanın siyasəti xəritəsi dəyişmiş, ATƏM-in üzvü olan yeni suveren dövlətlər meydana gəlmişdir ki, onlardan biri də mənim ölkəm - müstəqil Azərbaycanıdır.

Müasir şəraitdə ATƏM-in rolu və əhəmiyyəti getdikcə daha da artır. Yeni Avropaya, sərhədlərin və nüfuz dairələrinin olmayacağı Avropaya təkmilləşmiş ATƏM gərəkdir. ATƏM-in fəaliyyətini gücləndirmək, onu demokratikləşdirmə və insan hüquqlarının qorunması proseslərinə təsirli kömək göstərməyə, hələ möhkəmlənməmiş gənc dövlətlərin azadlığına və istiqlaliyyətinə xələl gətirə biləcək təcavüzkarlıq hərəkətlərinin və ya planlarının qarşısını qətiyyətlə almağa, qitəmizin qaynar nöqtələrində sabitliyin bərpasına kömək etməyə qadir olan, "soyuq müharibə" qurtarıqdan sonra Avropa təhlükəsizliyinin yeni binasının dayaqlarından birini təşkil edə bilən səmərəli vasitəyə çevirmək son dərəcə zəruridir.

Azərbaycan Respublikası öz istiqlaliyyətini elan etmişdir və bazar iqtisadiyyatına, çoxpartiyalı sistemə, insan hüquqlarını və şəxsiyyətin azadlığını təmin edən qanunlara malik demokratik dövlət yaradılması yolunda inamla irəliləyir. Keçid dövrünün obyektiv çətinliklərinə, zorla cəlb edildiyimiz altı illik müharibənin nəticələrinə baxmayaraq, biz bu yolun xeyli hissəsini keçmişik və əminik ki, qarşıya qoyduğumuz məqsədlərə çatacağıq.

Azərbaycan NATO-nun "Sülhə naminə tərəfdaşlıq" proqramına qoşulmuşdur, tərkiləh və silahlanma üzərində nəzarət sahəsində beynəlxalq hüquqi öhdəliklərin, o cümlədən Avropada adi silahlı qüvvələr haqqında müqaviləyə aid öhdəliklərin yerinə yetirilməsi xəttinə ciddi əməl edir.

Biz bərabərhuquqlu tərəfdaş kimi iqtisadi cəhətdən dünya birliyinə qoşulmağımızı sürətləndirmək üçün də əlimizdən gələni edir, istər öz qonşularımızla, istərsə də dünyanın bütün ölkələri ilə sıx əməkdaşlığı inkişaf etdiririk.

Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının birgə işlədilməsinə dair bu il sentyabrın 20-də dünyanın bir sıra iri şirkətləri ilə müqavilə imzalanması dediklərimizə parlaq nümunədir. Xüsusi qeyd etmək istəyirəm ki, bu çox iri investisiya layihəsinin bir sıra iştirakçıları ATƏM-ə daxil olan ölkələri - ABŞ-ı, Rusiyanı, İngiltərəni, Türkiyəni, Norveçni təmsil edirlər. Ümidvaram ki, həmin müqavilə bu konsorsiumda iştirak edən ölkələrin və xalqların bir-birinə yaxınlaşmasına, bütövlükdə isə Avropada sabitliyin və əməkdaşlığın möhkəmlənməsinə kömək edəcəkdir.

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Müşavirənin iştirakçılarına məlumdur ki, altı il bundan əvvəl respublikamızın bir hissəsini - Dağlıq Qarabağı onun əlindən qoparıb almaq məqsədi ilə bizə qarşı təcavüz edilmişdir. Ermənistan Respublikası, Dağlıq Qarabağdakı erməni separatçıları dövlətimizin ərazi bütövlüyünə qarşı geniş hərbi əməliyyatlara əl atmışlar. Azərbaycanın Şuşa şəhəri və Laçın rayonu zəbt olunduqdan sonra əslində Dağlıq Qarabağ ilhaq edilmişdir. Dağlıq Qarabağın 50 mindən çox azərbaycanlı yaşamış onlarca yaşayış məntəqəsi dağıdılmış və yandırılmışdır. Dağlıq Qarabağ əməliyyat meydanından istifadə etməklə erməni silahlı birləşmələri Azərbaycanın altı başqa rayonunu - Dağlıq Qarabağın hüdüdlərindən kənardə yerləşən və sahəsi onun sahəsindən dörd dəfə böyük olan Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan və Qubadlı rayonlarını da işğal etmişlər.

Təcavüz nəticəsində Azərbaycanın iyirmi faizindən çoxu işğal olunmuşdur. Mənim həmvətənlərimin 20 mindən çoxu həlak olmuş, təqribən 100 min nəfəri yaranmış və şikəst qalmış, 6 min nəfəri əsir düşmüşdür, bir milyondan çox azərbaycanlı, yəni respublikanın əhalisinin təqribən on beş faizi doğma yurd-yuvasından qovulmuşdur və hazırda çadır şəhərciklərində yaşayır, ən zəruri ehtiyaclarını ödəyə bilmir. İşğal edilmiş Azərbaycan ərazilərində 700 şəhər və kənd dağıdılmış, yandırılmış, bütün evlər, məktəblər, xəstəxanalar talan olunmuş, ən qədim mədəniyyət abidələri məhv edilmişdir.

Münaqişəni aradan qaldırmaq üçün Minsk qrupunun yaradılması haqqında ATƏM-in 1992-ci ilin yazında qəbul etdiyi qərarı Azərbaycan xalqı böyük ümidlə qarşılamışdır. Qrupun tərkibinə münaqişənin iştirakçısı olan Ermənistan və Azərbaycan ilə yanaşı, dünyanın doqquz nüfuzlu ölkəsi daxildir. Ötən dövr ərzində xeyli iş görmüş bu qrupun fəaliyyətini biz böyük minnətdarlıqla qiymətləndiririk.

Rusiya Federasiyasının vasitəçilik fəaliyyətini qeyd etməyi zəruri sayıram. Onun söyləri və ATƏM-in köməyi ilə yeddi aya yaxındır ki, atəşkəsə əməl edilir və qan tökülmür. Lakin atəşin hər hansı şəkildə kəsilməsi hələ sülh demək deyildir. Tərəflərin mənafeyini və beynəlxalq hüquq normalarını nəzərə alan siyasi saziş imzalanmadan möhkəm və ədalətli sülh ola bilməz. Atəşkəsdən istifadə etməklə biz bu sənədin razılaşdırılıb qəbul edilməsinə intensiv çalışırıq.

Əmin etmək istəyirəm ki, Azərbaycan Respublikası bu prosesdə son dərəcə sülhsevər və əməli mövqə tutur. Təcavüzün ağır nəticələrinə baxmayaraq, biz Ermənistan tərəfinə ədalət və humanizmin əsasında, ATƏM-in prinsipləri, BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri əsasında sülh təklif edirik. Biz Dağlıq Qarabağın erməni əhalisinin təhlükəsizliyinə təminat verməyə hazırıq, münaqişə zonasında ATƏM-in sülhü qoruyan qüvvələrinin yerləşdirilməsinə razıyıq. Biz milli azlıq təşkil edən ermənilərin hüquqlarının həyata keçməsi üçün Azərbaycan dövlətinin tərkibində Dağlıq Qarabağın statusunu müzakirə etməyə və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionu ilə Ermənistan Respublikası arasında nəqliyyat kommunikasiyalarının normal işləməsinə təmin etməyə də hazırıq. Amma bizim üçün sarsılmaz olan normalar və prinsiplər vardır ki, bunlar da sərhədlərin pozulmazlığı, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, işğal edilmiş bütün ərazilərdən erməni silahlı birləşmələrinin çıxarılması, qaçqınların doğma ocaqlarına qaytarılmasıdır.

Bu gün məhz təcavüzkarın BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrini yerinə yetirməkdən və işğal olunmuş bütün Azərbaycan ərazilərindən öz silahlı birləşmələrini mərhələ-mərhələ çıxarmağa razılıq verməkdən boyun qaçırması siyasi saziş əldə edilməsinə mane olur.

Minsk qrupunun üzvləri arasında fikir ayrılıqlarının aradan qaldırılmasından, onların söylərinin Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülhün və sabitliyin bərqərar edilməsi üçün birləşdirilməsindən də çox şey asılıdır.

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılması üçün sülhü qoruyan beynəlxalq qüvvələr təşkil etmək məqsədində ATƏM-in sədrinin söylərini biz alqışlayırıq. Mən sədrin çağırışına səs vermiş bütün ölkələrlə təşəkkür edir və hamını bu nəcib işdə ona kömək göstərməyə çağırıram.

Xram çayı üzərində olan, Ermənistanı Gürcüstanla birləşdirən körpünün partladılması ilə əlaqədar Ermənistan Respublikasının prezidenti cənab Levon Ter-Petrosyanın bəyanatı məni son dərəcə təəccübləndirdi. Mən baş verən hadisədə Azərbaycan Respublikasının əli olması barədə ittihamları qətiyyətlə rədd edirəm və bu bəyanatı tamamilə sübutsuz, heç bir əsası olmayan bəyanat sayıram. Üçüncü dövlətin ərazisində, döyüş əməliyyatı zonasından yüz kilometrərlə uzaqda baş vermiş bu hadisəyə atəşkəs rejiminin Azərbaycan tərəfindən kobud şəkildə pozulması kimi düşünlənməmiş qiymət verilməsi də xüsusi narahatlıq doğurur.

Bela təəssürat yaranır ki, Azərbaycana heç bir daxli olmayan bu hadisədən vəziyyəti kəskinləşdirmək, gərginliyi artırmaq üçün xüsusi olaraq istifadə edilir. Bununla əlaqədar mən cənab Levon Ter-Petrosyanı başlanmış sülh prosesinə, burada, Budapeştdə, bizim məclisimizdə hökm sürən əlverişli şəraitə ziyan vura biləcək hər hansı düşünlənməmiş hərəkətlərdən çəkindirirəm.

Mən öz tərəfimdən bir daha bildirirəm ki, dövlətimiz əldə olunmuş atəşkəsə sadıqdır və Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə sülh yolu ilə aradan qaldırmaq üçün söylərini əsirgəməməyə hazırdır. Mən cənab Levon Ter-Petrosyanı sülh axtarışı yolunda fəal əməkdaşlığa dəvət edirəm.

Münaqişənin aradan qaldırılması işində əsaslı irəliləyişə nail olmaq üçün Budapeşt görüşünün nadir imkanı vardır. Mən ATƏM-in üzvü olan dövlətlərin hörmətli başçılarına müraciətlə xahiş edirəm ki, bu işdə fəal iştirak etsinlər, mənim xalqımı, milyonlarla adamı ağır-acıya, iztirablara məruz qoyan altı illik müharibənin alovunu söndürməyə kömək etsinlər, bununla da Avropada Təhlükəsizliyə və Əməkdaşlığa dair Müşavirənin Yekun aktının ümdə prinsiplərinin həyata keçməsinə imkan açsınlar. Bu sənədi biz hamımız təntənə ilə imzalamışıq.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Avropada təhlükəsizlik və əməkdaşlıq təşkilatı Nazirlər Şurasının 5-ci görüşü
(Budapeşt, 8 dekabr 1995-ci il)
ATƏT-in Minsk prosesi üzrə qərarı Nazirlər Şurası

- ATƏT-in Minsk prosesinin Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında yeganə forum olmasını təsdiqləyir;
- münaqişə tərəflərinin 1994-cü ilin mayın 12-də bərqərar edilən atəşkəsə riayət etməyi davam etdirmək əzmlərini alqışlayır;
- tərəfləri bütün hərbi əsirləri və münaqişə ilə bağlı saxlanılan bütün şəxsləri dərhal azad etməyə, və Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsinin şəxslərin saxlanıldığı bütün yerlərə və bütün saxlanılanlara maneəsiz baş çəkməsini təmin etməyə çağırır;
- Fəaliyyətdə olan Sədrlə koordinasiya təxirə salınmadan silahlı münaqişənin dayandırılması haqqında siyasi sazişin əldə edilməsi yolunda Minsk konfransının Həmsədrlərinin səylərini dəstəkləyir. Belə sazişin yerinə yetirilməsi bütün tərəflər üçün münaqişənin əsas nəticələrini aradan qaldıracaq və qısa vaxt ərzində Minsk konfransını çağırmağa imkan yaradacaq. Sazişin imzalanması Daimi Şuraya fəaliyyətinin davam etdirilməsi lazım olan Yüksək Səviyyəli Planlaşdırma Qrupunun dəyərli tövsiyələrinə əsaslanaraq, ATƏT-in sülhməramlı əməliyyatının keçirilməsi haqqında qərar qəbul etməyə imkan yaradacaq;
- münaqişənin nizamlanması prinsipləri üzrə razılaşmanın əldə edilməsi məqsədilə, Həmsədrlərlə koordinasiya, birbaşa əlaqələrin qurulmasına dair ifadə olunmuş öhdəlikləri alqışlayır və bunu tez bir zamanda gerçəkləşdirməyə təkidlə çağırır; və
- kompromisin tezliklə əldə edilməsi məqsədilə tərəflərin ən vacib məsələləri nəzərdən keçirməyə ifadə olunmuş hazırlıqlarını nəzərə alır.

ATƏT-də Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı qəbul olunmuş sənədlər

ATƏM-in üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının Budapeşt Sammitinin qərarı (5-6 dekabr 1994-cü il)

II. Regional məsələlər

Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı ATƏM-in fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi

Münaqişənin davam etməsi və onun insanlar üçün faciəli nəticəsini qeyd edərək, ATƏM-in Minsk Qrupuna kömək məqsədilə Rusiya Federasiyasının vasitəçilik söyləri ilə 12 may 1994-cü il tarixində əldə olunmuş atəşkəs haqqında razılaşmanın münaqişə tərəflərinin təsdiq etməsini iştirakçı dövlətlər alqışladılar. Onlar Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurasının uyğun qətnamələrinə öz tərəfdarlıqlarını təsdiq etdilər və ATƏM-in münaqişənin dinc vasitələrlə nizama salınmasına istiqamətlənmiş söylərinə Təhlükəsizlik Şurasının verdiyi siyasi dəstəyi alqışladılar. Bu məqsədlə onlar münaqişənin tərəflərini birbaşa əlaqələr də daxil olmaqla mövcud məsələyə dair daha intensiv danışıqlara başlamağa çağırtdılar. Bu kontekstdə onlar ATƏM tərəfindən başlanmış söylərin artırılması və bu söylərlə kömək göstərilməsi haqqında öz qəti fikirlərini bildirdilər. Onlar ATƏM-in Minsk Qrupunun vasitəçilik fəaliyyətini qəti olaraq dəstəklədilər, həmçinin, Rusiya Federasiyasının həlledici əməyinə və Minsk Qrupunun digər üzvlərinin fərdi söylərinə minnətdarlıqlarını bildirdilər. Onlar bütün bu söyləri ATƏM çərçivəsində birləşdirmək və koordinasiya etmək razılığına gəldilər.

2. Bu məqsədlə onlar danışıqlar üçün vahid və razılaşdırılmış bazanın yaradılması, həmçinin, bütün vasitəçilik və danışıqlar fəaliyyətinin tam koordinasiyasını təmin etmək məqsədilə öz dövlətlərlə məsləhətləşmələr əsasında və bacardıqca tez olaraq Minsk konfransının həmsədrlərini təyin etməyi fəaliyyətdə olan sədrə həvalə etdilər. ATƏM-in prinsipləri və razılaşdırılmış mandat əsasında danışıqlara özlərinin bütün söyləri ilə rəhbərlik edəcək bu həmsədrlər, Minsk Qrupunun toplantılarında birgə həmsədrlik edəcəklər və fəaliyyətdə olan sədrə birgə məruzə edəcəklər. Onlar öz işləri barəsində Daimi Şuraya vaxtaşırı məlumatlar verəcəklər.

3. Bu söylər çərçivəsində ilk addım olaraq, onlar Minsk konfransının həmsədrlərinə Rusiya Federasiyasının və Minsk Qrupunun digər üzvlərinin dəstəyilə, atəşkəs haqqında mövcud olan razılaşmaya kömək məqsədilə onlarla birgə əməkdaşlıq etməklə və vasitəçilik fəaliyyəti ilə əldə olunmuş inkişafa söykənərək, bütün tərəflər üçün münaqişənin əsas nəticələrinin aradan qaldırılmasını təmin edən və Minsk konfransının çağırılmasına imkan verən hərbi münaqişənin dayandırılması haqqında siyasi sazişin imzalanmasına məqsədilə intensiv danışıqların aparılmasına başlanmasını həvalə etdilər. Sonra onlar inamın möhkəmləndirilməsi tədbirlərinin, xüsusilə də, humanitar sahədə, həyata keçirilməsi istiqamətində münaqişənin tərəfləri ilə birgə işin aparılmasını davam etdirməyi Minsk konfransının həmsədrlərindən xahiş etdilər. Onlar qaçqınların ağır vəziyyətinin yüngülləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirməklə qeyd olunan rayonun əhalisinə həm fərdi əsasda, həm də beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində humanitar yardım göstərilməsi haqqında üzv dövlətlər tərəfindən tədbirlər görülməsinin zəruriliyini qeyd etdilər.

4. Onlar razılaşdılar ki, münaqişənin tərəflərinin fikirlərinə uyğun olaraq, yuxarıda qeyd olunan razılığın əldə olunması bu razılığın həyata keçirilməsinin mühüm elementi kimi sülhü qoruyacaq çoxmillətli qüvvələrin göndərilməsinə də imkan verədi. Onlar hərbi münaqişənin dayandırılması haqqında tərəflər arasında razılaşma əldə olunduqdan sonra BMT Təhlükəsizlik Şurasının uyğun qətnamələri nəzərə alınmaqla ATƏM-in sülhü qoruyacaq çoxmillətli qüvvələrinin təqdim olunmasına hazır olduqlarını bildirdilər. Onlar Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinə tamamilə uyğun olaraq, 1992-ci il Helsinki sənədininin III bölməsinin müddəalarına əsaslanaraq təşkil olunacaq bu qüvvələrin yaradılması, tərkibi və fəaliyyətini əks etdirəcək planın qısa bir müddətdə hazırlanmasını fəaliyyətdə olan sədrə təklif etdilər. Bu məsələdə fəaliyyətdə olan sədr Minsk konfransının həmsədrlərinin və Minsk Qrupunun köməyinə, həmçinin, Baş katibin dəstəyinə söykənəcəkdir;

Uyğun məsləhətləşmələr apardıqdan sonra o, Vyanada belə qüvvələrin sayı, xarakteristikası, komandanlığı və idarə olunması, onların maddi-texniki təminatı, uyğun hərbi hissələrin yerləşdirilməsi, hərbi birləşmələrin istifadə qaydası və s. təkliflərin işlənməsi üçün yüksək səviyyəli planlaşdırma qrupunu yaradacaqdır. O, texniki ekspert məsləhətləşmələri yardımı göstərməyə hazır olduğunu bildirən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının dəstəyinə müraciət edəcəkdir. O, həmçinin, ATƏM-in sülhü müdafiə qüvvələrinin yerləşdirilməsinə münasibətdə BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının uzunmüddətli siyasi dəstəyinin əldə edilməsinə çalışacaqdır.

5. Belə hazırlıq işlərinin və 1992-ci il Helsinki sənədininin III bəndinin uyğun müddəaları əsasında və tərəflər arasında razılıq əldə olunduqdan və onlar tərəfindən Minsk konfransının həmsədrləri vasitəsilə fəaliyyətdə olan sədrə rəsmi müraciət olunduqdan sonra, Daimi Şura ATƏM-in sülhü qoruma əməliyyatlarının keçirilməsi haqqında qərar qəbul edir.

ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Lissabon Sammitində qəbul olunmuş sənədlərə əlavə olunan

BƏYANATI

(3-4 dekabr 1996-cı il)

Sizin hamınıza məlum olduğu kimi, son iki il ərzində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü məsələsində uğurlar əldə etmək mümkün olmamışdır. Mən təəssüflə bildirirəm ki, Minsk konfransının həmsədrlərinin münaqişənin tənzimlənməsi ilə bağlı tərəflərin mövqelərinin yaxınlaşdırılmasına yönəlmiş səyləri müvəffəqiyyətlə nəticələnməmişdir.

Minsk Qrupunun həmsədrləri tərəfindən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması ilə bağlı üç prinsip irəli sürülmüşdür. Bu prinsiplər Minsk Qrupunun bütün üzv dövlətləri tərəfindən dəstəklənir. Bu prinsiplər aşağıdakılardır:

- Ermənistan Respublikasının və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü;

- Dağlıq Qarabağın razılaşma yolu ilə müəyyən olunan, öz müqəddəratını müəyyən etməyə əsaslanan hüquqi statusu (Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağın ən yüksək özünüidarəetmə statusu).

- Nizama salmanın müddəalarına bütün tərəflər tərəfindən riayət olunmasının təmin edilməsində qarşılıqlı öhdəliklər də daxil olmaqla, Dağlıq Qarabağ və onun bütün əhalisi üçün təminatlı təhlükəsizlik.

Mən təəssüf hissi ilə qeyd edirəm ki, üzv dövlətlərdən biri bununla razılaşmadı. Bu prinsiplər üzv dövlətlərin qalan hamısı tərəfindən dəstəkləndi.

Bu bəyanat yüksək səviyyəli Lissabon Sammitinin sənədlərinə əlavə olunacaqdır.

ATƏT-in yüksək səviyyəli İstanbul görüşünün Bəyannaməsi (noyabr, 1999-cu il)

20. Biz Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı yaranmış vəziyyət və son hadisələr haqqında ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrlərinin məruzəsini aldıq və onların söylərini müsbət qiymətləndiririk. Mütəmadi görüşlərinin problemin şəffaf və hərtərəfli həllinin axtarılması prosesinə dinamizmlik verilməsi üçün şərait yaradan Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasında aparılan birbaşa danışıqlar bizi xüsusilə sevindirir. Danışıqların ATƏT-in Minsk Qrupunun çərçivəsində bərpasına ümid edərək, prezidentlər arasında aparılan dialoqu qəti olaraq dəstəkləyirik və onun davam etdirilməsinə çağırırıq. Eyni zamanda, biz təsdiq edirik ki, ATƏT və onun Minsk Qrupu nizamlanma üçün ən münasib olan format olaraq qalır, sülh prosesinin bundan sonrakı inkişafına və onun gələcəkdə reallaşmasına kömək etməyə, o cümlədən, tərəflərə bütün zəruri olan köməyin göstərilməsi yolu ilə hazırdır.

Ulu Öndər Heydər Əliyev ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə demişdir: "Dağlıq Qarabağın müstəqilliyi barədə qanunsuz iddialar beynəlxalq hüququn hamı tərəfindən bəyənilmiş normaları ilə bir araya sığmır. Biz həmin iddialarla heç vaxt razılaşmayacağıq, biz Azərbaycan ərazisində ikinci bir erməni dövlətinin yaranmasına yol verə bilmərik.

Avropa qitəsində xalqlar və ölkələr arasında qarşılıqlı münasibətlərin hüquqi və humanitar prinsiplərinin yüksək standartlarını müəyyən etmiş Helsinki Yekun aktının imzalanmasından iyirmi ildən çox vaxt keçmişdir. Bu dövr ərzində dünyada əsaslı müsbət dəyişikliklər baş vermiş, yeni müstəqil dövlətlər meydana gəlmiş, azadlıq və demokratiya ideyaları bütün Avropa qitəsində, onun hüduqlarından çox-çox uzaqlarda hakim prinsiplərə çevrilmişdir.

Beynəlxalq təhlükəsizliyi təmin etmək, dövlətlərin suverenliyini, ərazi bütövlüyünü və sərhədlərini pozulmazlığını dəstəkləmək, münaqişələri sülh yolu ilə aradan qaldırmaq, insanın hüquqlarını və əsas azadlıqlarını qorumaq sahəsində ATƏT-in fəaliyyəti bu dəyişikliklərin gedişinə və xarakterinə böyük təsir göstərmişdir.

Zaman ATƏT-in yaşarı, səmərəli təşkilat olduğunu sübut etmişdir və biz təşkilatımızın keçdiyi yolu, onun Ümumavropa və dünya proseslərinə verdiyi sanballı töhfəni yüksək qiymətləndiririk. Öz müstəqilliyini bərpa etmiş, demokratik hüquqi dövlət qurmaq, bazar iqtisadiyyatı formalaşdırmaq yolunu tutmuş Azərbaycan xalqı ATƏT-in əməli köməyini daim hiss edir."

VAHİD ÖMƏROV,

fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru

“Səs”.-2013.-26 iyul.-№136.-S.15.